

**ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ
ПРОБЛЕМ ФІНАНСУВАННЯ,
БЕЗПЕКИ, ЕКОНОМІЧНОГО ТА
ІНФОРМАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ**

МОНОГРАФІЯ

Дніпро
Пороги
2021

УДК 330.3.
П 32

*Рекомендовано вченою радою
Національної металургійної академії України
(протокол № 6 від 14.06.2021 р.)*

Рецензенти:

Бондарчук М.К. – д-р. екон. наук, проф., Національний університет
«Львівська політехніка»

Корнєєв М.В. – д-р. екон. наук, проф., Університет митної справи та
фінансів

Філіпішина Л.М. – д-р. екон. наук, проф., Національний університет
кораблебудування

Головні редактори

Савчук Л.М. – к.е.н., професор,

Бандоріна Л.М. - к.е.н., доцент

Національна металургійна академія України

Колектив авторів

П 32 Підходи до вирішення проблем фінансування, безпеки, економічного та інформаційного розвитку суб'єктів господарювання в умовах пандемії: монографія /за ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. – Дніпро: Пороги, 2021. – 376с.

ISBN 978-617-518-409-7

Монографія виконана в межах теми дослідження «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» державний реєстраційний номер 0116U006782 і розрахована на широке коло вітчизняних фахівців, науковців. Представлено результати досліджень щодо сучасних підходів до вирішення проблем фінансування, безпеки, економічного та інформаційного розвитку в умовах пандемії.

Матеріали монографії подано в авторській редакції.

*При повному або частковому відтворенні матеріалів даної монографії
посилання на видання обов'язкове.*

*Представлені у виданні наукові доробки та висловлені думки
належать авторам.*

ISBN 978-617-518-409-7

© Колектив авторів, 2021

РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК БАЗОВИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

1.1. Галузева структура економіки України та її вплив на формування й динаміку змін валового внутрішнього продукту

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є одним з найважливіших показників розвитку економіки. Органи статистики досліджують його склад за виробничим методом (як суму валової доданої вартості (вартості випуску товарів і послуг в основних цінах), податків на продукти та субсидій), за розподільчим методом (як суму витрат на оплату праці найманих працівників, податків за виключенням субсидій на виробництво та імпорт, валового прибутку, змішаного доходу), а також за методом кінцевого використання (при цьому враховують кінцеві споживчі витрати, валове нагромадження капіталу, експорт та імпорт товарів та послуг).

Використання виробничого методу визначення ВВП дає змогу визначити роль окремих галузей у процесі його формування.

Галузева структура національної економіки формується з урахуванням поєднання впливу ринкових механізмів та заходів регуляторної політики держави на розвиток окремих галузей, підгалузей, видів економічної діяльності. У відповідності зі статтею 260 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV (редакція від 14.08.2021 р.), у межах кожної галузі поєднується «сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності» [4]. При цьому прийнято виокремлювати галузі сфери матеріального виробництва та нематеріального виробництва (невиробничої сфери).

У відповідності зі статтею 261 Господарського кодексу України, «до сфери матеріального виробництва належать галузі, які визначаються видами діяльності, що створюють, відновлюють або знаходять матеріальні блага (продукцію, енергію, природні ресурси), а також продовжують виробництво у сфері обігу

(реалізації) шляхом переміщення, зберігання, сортування, пакування продукції чи інших видів діяльності. Усі інші види діяльності у своїй сукупності становлять сферу нематеріального виробництва (невиробничу сферу)» [4].

У галузях матеріального виробництва «здійснюється виробництво матеріальних благ, призначених як для використання у сфері виробництва в якості засобів виробництва (продукція виробничо-технічного призначення), так і для використання у сфері особистого споживання (вироби народного споживання)» [4].

До сфери нематеріального виробництва належить сукупність галузей, функціонування яких спрямоване на задоволення різних потреб суспільства, окрім виробництва матеріальних благ (освіта, культура, охорона здоров'я, житлово-комунальне та побутове обслуговування населення і т. ін.).

Слід зазначити, що закон, який би встановлював вимоги до класифікації галузей економіки (відповідно до п.3 ст. 260 ГКУ) не прийнято, натомість розроблено Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» (КВЕД), що набув чинності з 01.01.2012 р., згідно з Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики № 530 від 29.11.2010 р. КВЕД є національною класифікацією, яка ідентична базовій міжнародній статистичній класифікації видів економічної діяльності ЄС – NACE.

Виходячи з цього, перелік основних галузей економіки встановлено законодавством на основі групування видів економічної діяльності на рівні секцій КВЕД [7]:

А. Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство (01 – сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг; 02 – лісове господарство та лісозаготівлі; 03 – рибне господарство);

В. Добувна промисловість і розроблення кар'єрів (05 – добування кам'яного та бурого вугілля; 06 – добування сирової нафти та природного газу; 07 – добування металевих руд; 08 – добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів; 09 – надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів);

С. Переробна промисловість (10 – виробництво харчових продуктів; 11 – виробництво напоїв; 12 – виробництво тютюнових виробів; 13 – текстильне виробництво; 14 – виробництво одягу; 15 – виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів; 16 – оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка крім меблів, виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння; 17 – виробництво паперу та паперових виробів; 18 – поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації; 19 – виробництво коксу та продуктів нафто перероблення; 20 – виробництво хімічних речовин і хімічної продукції; 21 – виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; 22 – виробництво гумових і пластмасових виробів; 23 – виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції; 24 – металургійне виробництво; 25 – виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування; 26 – виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; 27 – виробництво електричного устаткування; 28 – виробництво машин і устаткування; 29 – виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів; 30 – виробництво інших транспортних засобів; 31 – виробництво меблів; 32 – виробництво іншої продукції; 33 – ремонт і монтаж машин і устаткування);

Д. Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (35 – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря);

Е. Водопостачання; каналізація, поводження з відходами (36 – забір, очищення та постачання води; 37 – каналізація, відведення й очищення стічних вод; 38 – збирання, оброблення й видалення відходів, відновлення матеріалів; 39 – інша діяльність щодо поводження з відходами);

Ф. Будівництво (41 – будівництво будівель; 42 – будівництво споруд; 43 – спеціалізовані будівельні роботи);

Г. Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів (45 – оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт; 46 – оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами; 47 – роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами);

Н. Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (49 – наземний і трубопровідний транспорт; 50 – водний транспорт; 51 – авіаційний транспорт; 52 – складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту);

І. Тимчасове розміщення й організація харчування (55 – тимчасове розміщування; 56 – діяльність із забезпечення стравами та напоями);

Ј. Інформація та телекомунікації (58 – видавнича діяльність; 59 – видавництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів; 60 – діяльність у сфері радіомовлення та телевізійного мовлення; 61 – телекомунікації (електрозв'язок); 62 – комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ним діяльність; 63 – надання інформаційних послуг);

К. Фінансова та страхова діяльність (64 – надання фінансових послуг, крім страхування та пенсійного забезпечення; 65 – страхування, перестраховання та недержавне пенсійне забезпечення, крім обов'язкового соціального страхування; 66 – допоміжна діяльність у сферах фінансових послуг і страхування);

Л. Операції з нерухомим майном (68 – операції з нерухомим майном);

М. Професійна, наукова та технічна діяльність (69 – діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку; 70 – діяльність основних управлінь (хед-офісів), консультування з питань керування; 71 – діяльність у сферах архітектури та інжинірингу, технічні випробування та дослідження; 72 – наукові дослідження та розробки; 73 – рекламна діяльність і дослідження кон'юнктури ринку; 74 – інша професійна, наукова та технічна діяльність; 75 – ветеринарна діяльність);

Н. Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (77 – оренда, прокат і лізинг; 78 – діяльність із працевлаштування; 79 – діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність; 80 – діяльність охоронних служб та проведення розслідувань; 81 – обслуговування будинків і територій; 82 – адміністративна та допоміжна офісна діяльність, інші допоміжні комерційні послуги);

О. Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (84 – державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування);

Р. Освіта (85 – освіта);

Q. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (86 – охорона здоров'я; 87 – надання послуг догляду із забезпеченням проживання; 88 – надання соціальної допомоги без забезпечення проживання);

R. Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (90 – діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг; 91 – функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури; 92 – організування азартних ігор; 93 – діяльність у сфері спорту, організування відпочинку та розваг);

S. Надання інших видів послуг (94 – діяльність громадських організацій; 95 – ремонт комп'ютерів, побутових виробів і предметів особистого вжитку; 96 – надання інших індивідуальних послуг);

T. Діяльність домогосподарств (97 – діяльність домашніх господарств як роботодавців для домашньої прислуги; 98 – діяльність домашніх господарств як виробників товарів та послуг для власного споживання);

U. Діяльність екстериторіальних організацій і органів (99 – діяльність екстериторіальних організацій і органів).

У процесі проведення аналітичних досліджень з метою виявлення основних тенденцій розвитку національної економіки загалом та, зокрема, її базових галузей, використовують стандартні угруповання для публікації статистичних даних, наведені у Національному класифікаторі України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010». З урахуванням цього, для узагальненої оцінки впливу розвитку галузей на формування валового внутрішнього продукту за виробничим методом у 2016-2020 рр. будуємо таблицю 1.

Використовуючи інформацію, наведену в табл. 1, можна дослідити вплив динаміки змін випуску товарів і послуг в основних цінах, а також податків та субсидій на продукти на формування й динаміку змін ВВП.

Таблиця 1

Склад та динаміка валового внутрішнього продукту України за виробничим методом та валової доданої вартості за видами економічної діяльності у фактичних цінах 2016-2020 рр., млн. грн.*

Показник	Код КВЕД (NACE code)	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у порівнянні з показником (+,-):	
							2016 р.	2019 р.
Валовий внутрішній продукт:		5420433	6719718	8035875	8926394	4191864	-1228569	-4734530
<i>1. Випуск товарів і послуг в основних цінах:</i>		5058294	6255397	7493469	8370824	3594990	-1463304	-4775834
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	655569	727352	871971	866138	388428	-267141	-477710
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	253770	344157	415497	432934	190166	-63604	-242768
Переробна промисловість	C	1458786	1805097	2060485	2142939	423402	-1035384	-1719537
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	242236	283985	367726	404020	122752	-119484	-281268
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	30680	37104	44362	53485	16451	-14229	-37034
Будівництво	F	240327	326496	428010	570979	120274	-120053	-450705
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	G	645171	832350	958380	1057539	584817	-60354	-472722

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	341938	420484	503326	582500	262128	-79810	-320372
Тимчасове розміщення й організація харчування	I	32637	37737	50183	70635	26907	-5730	-43728
Інформація та телекомунікації	J	182886	225659	287068	374510	208427	25541	-166083
Фінансова та страхова діяльність	K	107615	121142	149615	183208	133392	25777	-49816
Операції з нерухомим майном	L	208144	238141	285495	339956	267661	59517	-72295
Професійна, наукова та технічна діяльність	M	135141	171630	224773	287831	136832	1691	-150999
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	N	59338	70820	97358	123827	59356	18	-64471
Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування	O	182158	236970	295852	353202	303059	120901	-50143
Освіта	P	132745	180011	214113	242480	180980	48235	-61500
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Q	99304	131970	158857	184663	113280	13976	-71383
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	R	23155	28264	34034	39571	22803	-352	-16768
Надання інших видів послуг	S,T	26694	36028	46364	60407	33875	7181	-26532
2. Податки на продукти		367786	473084	550472	565943	606560	238774	40617
3. Субсидії на продукти		-5647	-8763	-8066	-10373	-9686	-4039	687

* узагальнено автором на підставі [8]

Динаміку ВВП України у фактичних цінах у поквартальному розрізі за 2020 р. та його обсяг за I квартал 2021 р. відображено на рис. 1.

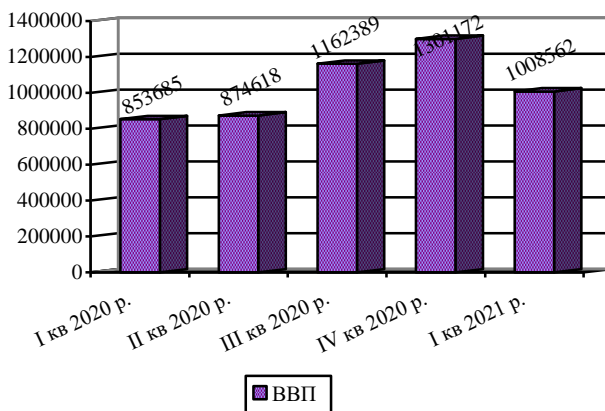

Рис. 1. Динаміка ВВП України у фактичних цінах у поквартальному розрізі за 2020 р. та його обсяг за I квартал 2021 р., млн. грн.*

* побудовано автором на підставі [8]

Водночас, для реальної оцінки динаміки змін ВВП у поквартальному розрізі доцільно досліджувати показники з урахуванням нейтралізації впливу інфляційного чинника (рис. 2).

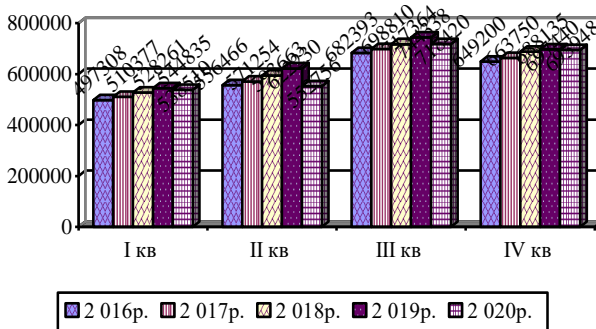

Рис. 2. Динаміка ВВП України за 2016-2020 рр. у середньквартальних цінах базового 2016 р. у поквартальному розрізі, млн. грн.*

* побудовано автором на підставі [8]

Як видно з рис. 2, найбільший обсяг ВВП формується у III кварталі, що пояснюється, передусім, впливом чинника сезонності на динаміку обсягів виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг).

Динаміку відносних різниць між величиною реального та номінального обсягу річного ВВП відображено на рис. 3.

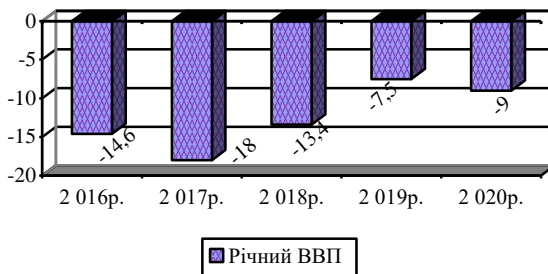

Рис. 3. Динаміка відносних різниць між величиною реального та номінального обсягу річного ВВП України за 2016-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [2]

Динаміку відносних різниць між величиною реального та номінального обсягу ВВП у поквартальному розрізі відображено на рис. 4.

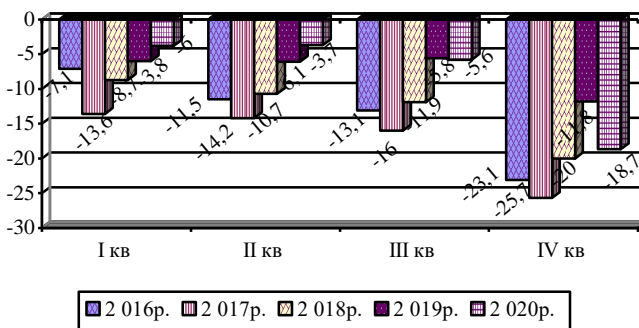

Рис. 4. Динаміка відносних різниць між величиною реального та номінального обсягу ВВП України у поквартальному розрізі за 2016-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [2]

У структурі валовому ВВП України досить вагомою є частка випуску товарів і послуг в основних цінах (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка структурних компонентів ВВП за виробничим методом у 2016-2020 рр., %*

* розраховано автором за даними [8]

Для дослідження динаміки укрупнених компонентів ВВП за виробничим методом у поквартальному розрізі за 2020 р. та формування ВВП у I кварталі 2021 р. будуємо таблицю 2.

У 2020 р. щоквартальні обсяги ВВП збільшувалися у динаміці, передусім, за рахунок нарощування випуску товарів і послуг в основних цінах, а також збільшення сум податків на продукти (виключення склала зміна показника за II квартал порівняно з I). Водночас спостерігалось зростання обсягу субсидій на продукти, що спричинювало деяке зниження величини ВВП.

Слід зазначити, що у 2020 р. відбулося скорочення випуску товарів і послуг в основних цінах у порівнянні як з 2019 р., так і з 2016 р. При цьому у порівнянні з 2019 р. спостерігалось значне зниження обсягів випуску за всіма без виключення видами товарів і послуг. Паралельно відбулося нарощування суми податків на продукти (на 40617 млн. грн.) та субсидій (на 687 млн. грн.). Крім того, спостерігалось зменшення обсягу ВВП у середньоквартальних цінах базового 2016 р. у II-IV кварталах 2019-2020 рр. (див. рис. 2). Вагомою причиною негативних змін у розвитку як національної економіки загалом, так і різних сфер господарської діяльності став вплив пандемії COVID-19.

Таблиця 2

Динаміка укрупнених компонентів ВВП за виробничим методом у поквартальному розрізі за 2020 р. та I квартал 2021 р.*

Показник	I квартал 2020 р.	II квартал 2020 р.	Вплив чинників на зміну ВВП у II кварталі 2020 р. порівняно з I кварталом 2020 р.	III квартал 2020 р.	Вплив чинників на зміну ВВП у III кварталі 2020 р. порівняно з II кварталом 2020 р.	IV квартал 2020 р.	Вплив чинників на зміну ВВП у IV кварталі 2020 р. порівняно з III кварталом 2020 р.	I квартал 2021 р.	Вплив чинників на зміну ВВП у I кварталі 2021 р. порівняно з I кварталом 2020 р.
Валовий внутрішній продукт, млн. грн.	853685	874618	+20933	1162389	+287771	1301172	+138783	1008562	+154877
у т.ч:									
1. Випуск товарів і послуг в основних цінах: - млн. грн.	727610	750930	+23320	998722	+247792	1117728	+119006	844732	+117122
- % у ВВП	85,23	85,86	x	85,92	x	85,90	x	83,76	x
2. Податки на продукти: - млн. грн.	127758	125795	-1963	166206	+40411	186801	+20595	165212	+37454
- % у ВВП	14,96	14,38	x	14,30	x	14,36	x	16,38	x
3. Субсидії на продукти: - млн. грн.	-1683	-2107	-424	-2539	-432	-3357	-818	-1382	+301
- % у ВВП	-0,19	-0,24	x	-0,22	x	-0,26	x	-0,14	x

* розраховано автором на підставі [8]

Виходячи з класифікації, наведеної в додатку А «КВЕД ДК 009:2010», та з урахуванням інформації, представленої в таблиці А*10/11 даного додатку [7], в Україні виокремлюють укрупнені сфери економічної діяльності (рис. 6).

Рис. 6. Укрупнені сфери економічної діяльності в Україні відповідно КВЕД ДК 009:2010*

* узагальнено автором на підставі [7]

З урахуванням зазначеного вище переліку сфер економічної діяльності доцільно дослідити динаміку галузевої структури випуску товарів та послуг.

Так, вагомими у структурі випуску товарів та послуг в основних цінах у 2016-2020 рр. є частки переробної, добувної промисловості, розроблення кар'єрів та іншої промисловості (20,94-39,4%), оптової та роздрібно торгівлі, транспорту і складського господарства, тимчасового розміщування та організації харчування (20,16-24,31%), а також сільського,

лісового та рибного господарства (10,35-12,96%). Порівняно незначними є частки фінансової та страхової діяльності (1,94-3,71%), інших послуг (0,98-1,58%) (рис. 7).

Рис. 7. Частки окремих сфер економічної діяльності у структурі випуску товарів та послуг в основних цінах в Україні за 2016-2020 рр., %*

* розраховано автором за даними [8]

Зважаючи на істотний вплив чинника сезонності на формування та динаміку обсягів виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) й розвиток базових галузей національної економіки, досліджуємо частки окремих сфер економічної діяльності у структурі випуску товарів та послуг в

основних цінах у поквартальному розрізі за 2020 р. та I квартал 2021 р. (рис. 8).

Рис. 8. Частки окремих сфер економічної діяльності у структурі випуску товарів та послуг в основних цінах у поквартальному розрізі за 2020 р. та I квартал 2021 р.*

* розраховано автором за даними [8]

В сукупності галузей національної економіки однією з найбільш чутливих сфер до впливу чинника сезонності є сільське господарство. Так, у III та IV кварталах питома вага сільського, лісового та рибного господарства у структурі випуску товарів та послуг істотно зростає у порівнянні з I та II кварталами.

Отже, галузева структура економіки здійснює значний вплив на формування та динаміку змін вартості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг), а отже й валового внутрішнього продукту. Найбільш відчутний вплив на формування ВВП здійснюють базові галузі промисловості, оптова та роздрібна торгівля, сільське господарство.

1.2. Стан та тенденції розвитку базових галузей економіки України в умовах пандемії COVID-19

Економіка України переживала кризові явища неодноразово: у 1991 р. – через розрив економічних зв'язків у зв'язку з набуттям суверенності, у 2008 р. – внаслідок світової фінансової кризи, у 2014 р. – через внутрішню дезорганізацію внаслідок зовнішньої агресії. У 2019 р. черговим потрясінням для національної та світової економіки стали карантинні обмеження у зв'язку з стрімким поширенням коронавірусної інфекції COVID-19.

Упродовж 2019-2020 рр. сукупний випуск товарів і послуг в основних цінах за всіма галузями та видами економічної діяльності в Україні скоротився на 57,05%. Зокрема, у сфері сільського, лісового та рибного господарства – на 55,15%, у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – на 56,07%, у переробній промисловості – на 80,24%, у сфері постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 69,62%, у галузі водопостачання, каналізації, поводження з відходами – на 69,62%, у будівництві – на 78,94%, в сфері оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів – на 44,70%, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – на 55,0%, тимчасового розміщення й організація харчування – на 61,91%, інформації та телекомунікацій – на 44,35%, фінансової та страхової діяльності – на 27,19%, здійснення операцій з нерухомим майном – на 21,26%, професійної, наукової та технічної діяльності – на 52,46%, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – на 52,06%, державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування – на 14,20%, освіти – на 25,36%, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги – на

38,65%, у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку – на 42,37%, у сфері надання інших видів послуг – на 43,92%.

Динаміку випуску товарів і послуг за базовими галузями та видами економічної діяльності за 2016-2020 рр. відображено на рис. 9.

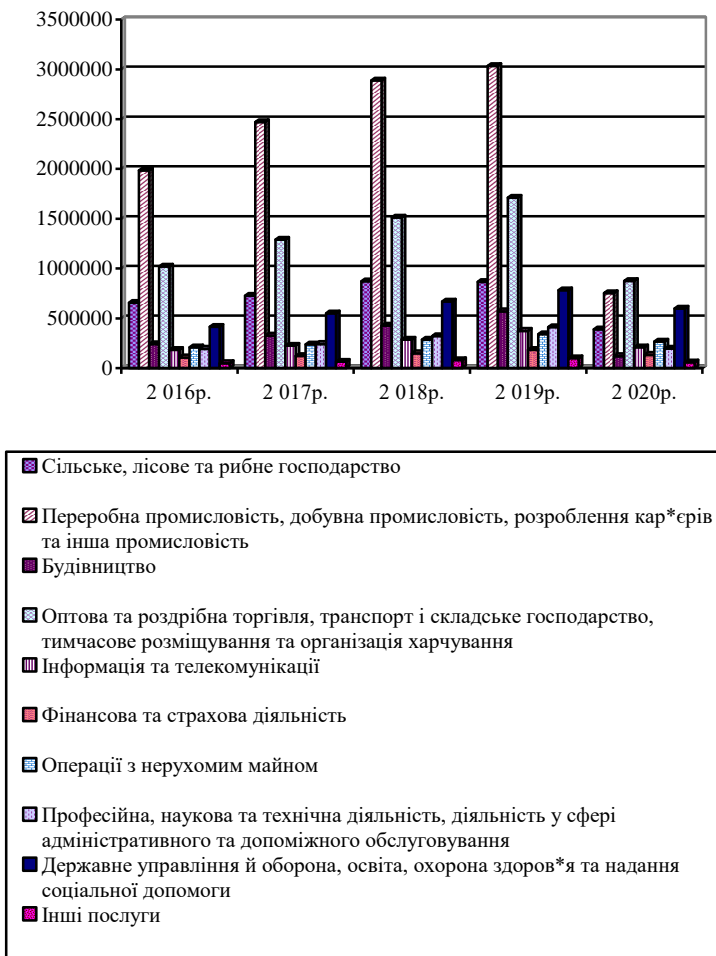

Рис. 9. Випуск товарів і послуг за базовими галузями та видами економічної діяльності в основних цінах за 2016-2020 рр., млн. грн.*

* побудовано автором на підставі [8]

Зниження обсягів господарської діяльності пояснюється, передусім, чутливістю суб'єктів малого та середнього бізнесу до змін ринкової кон'юнктури. Відсутність ефективної підтримки з боку держави, загальний спад економіки, зниження купівельної спроможності та зміна поведінки громадян призвели до значних проблем у розвитку більшості галузей.

Відчутний удар карантинних обмежень по економіці призвів до погіршення динаміки змін середньомісячного доходу на одну особу та рівня середньомісячної заробітної плати (рис. 10).

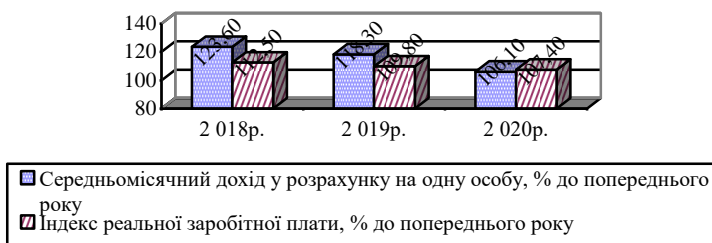

Рис. 10. Ланцюгові темпи зростання (зниження) середньомісячного доходу на одну особу та рівня реальної середньомісячної заробітної плати у 2018-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [16, с. 10]

Водночас слід зазначити, що карантинні заходи по-різному вплинули на розвиток різних секторів економіки. Особливо постраждали сфери, діяльність яких пов'язана з зібранням людей, відвідуванням публічних місць, перевезеннями: транспортна та туристична галузі, спорт, розваги, організація харчування, мистецтво. Від зниження цін на світових ринках внаслідок збоїв у системі логістики, скорочення попиту на сировину постраждали експортно-орієнтовані галузі – металургія та машинобудування.

У період карантину підприємства, установи, організації були змушені нести додаткові витрати, пов'язані з доставкою персоналу до місця роботи, дезінфекцією приміщень, придбанням засобів індивідуального захисту.

Серед секторів, які найбільше постраждали від запровадження карантинних обмежень – сфера послуг, зокрема, заклади громадського харчування. Такі заклади зіткнулися з проблемою покриття витрат на оплату праці персоналу,

утримання території, інших витрат за умови абсолютної відсутності доходів. Запровадження послуг з адресної доставки їжі, відкриття літніх майданчиків у травні, розробка сайтів з можливістю оформлення онлайн замовлень суттєво не вплинули на обсяг доходів від ресторанного бізнесу. На даний час заклади громадського харчування продовжують стикатися з проблемою незначної кількості відвідувачів порівняно з періодом до введення карантину.

Існує перспектива поступової монополізації ринку великими мережами закладів ресторанного бізнесу. Як зазначили О. Давимука, Д. Денков, А Каракуц, Ю. Щедрін, «великі ресторани мережі, що мають запаси капіталу, наразі викуповують менші об'єкти, що збанкрутували внаслідок кризи» [6, с. 67].

Відчутно постраждала внаслідок карантинних обмежень туристична сфера. Так, у березні-травні готелі не приймали відвідувачів, а їх власники були змушені повернути кошти за відмінені бронювання місць. Загальна кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та туристичними агентами, зменшилася з 4557 тис. осіб у 2018 р. до 2360 тис. осіб у 2020 р. Зокрема, кількість в'їзних (іноземних) туристів скоротилася в 6,33 рази, виїзних туристів (громадян України, які виїжджали за кордон) – в 1,9 рази, внутрішніх туристів – в 2,06 рази (рис. 11).

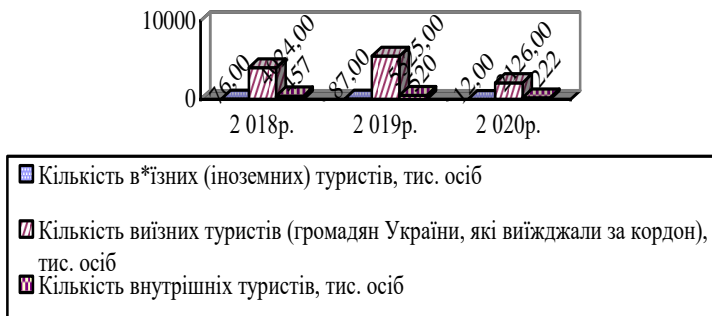

Рис. 11. Кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та туристичними агентами, за видами туризму у 2018-2020 рр., тис. осіб*

* побудовано автором на підставі [16, с. 18]

За даними аналітичних обстежень, у квітні 2020 р. збиток від доступного номеру становив 89% [6, с. 85], проте з червня спостерігалось збільшення попиту на внутрішній туризм, а з 1 липня 2020 р. туристичні оператори відновили свою діяльність. Водночас, готельна мережа нині завантажена у значно меншому обсязі, ніж у період до запровадження карантину. За прогнозами UNVTO, «зменшення кількості туристів спостерігатиметься в наступні п'ять-сім років» [6, с. 87].

У технічний дефолт потрапила, передусім, індустрія розваг, адже зростала та з плином часу не покривалася заборгованість перед кредитором. Малоєфективним виявилось й рішення щодо доцільності зниження орендних ставок з урахуванням можливостей покриття витрат.

Погіршення споживчої активності населення негативно позначилось на функціонуванні банківської сфери та страхування, здійсненні операцій з нерухомим майном. Так, істотно знизилась операційні доходи, зросли операційні витрати, збільшилася кількість збиткових банків. Окремі фінансові установи мали проблеми з переведенням відділень у новий формат роботи, проте банкомати працювали безперебійно, зросла кількість он-лайн платежів, збільшилось коло користувачів банківськими додатками.

В умовах карантину банківські установи перевели значну кількість своїх співробітників на дистанційний режим роботи, знизили концентрацію відвідувачів в офісах, була оптимізована робота філій, розташованих в сільській місцевості.

У дистанційному режимі здійснювалася і робота консалтингових компаній, для яких одним із викликів став пошук нових підходів у роботі з клієнтами. Через обмеження контактів виникли труднощі з проведенням соціологічних досліджень. Для підтримки потоку замовлень деякі компанії вводили бонуси та програми лояльності.

Окремі сфери, зокрема, фармацевтична та хімічна промисловість (на тлі значного підвищення попиту на захисні маски, лікувальні препарати та дезінфікуючі засоби), сфера охорони здоров'я, IT – сектор отримали певні вигоди.

В IT – секторі ключовим чинником став напрям роботи з клієнтом. Так, додаткові вигоди отримали компанії, задіяні на організації дистанційних заходів, водночас, у сфері туризму,

готельно-ресторанного бізнесу, авіації спостерігалися протилежні зміни. Однак загалом ІТ – сектор зміг оперативно перекрити зменшення обсягів замовлень в одному сегменті їх нарощуванням в іншому, було використано світову практику віддаленого управління ресурсами, відбувся перерозподіл фокусу продажу на тих клієнтів, які відчували потребу в нових ІТ – сервісах. Процес трансформації ІТ – компаній у напрямі пошуку нових бізнес-моделей можуть активізувати динамічні зміни у розвитку світової економіки та ситуації на фондовому ринку.

Позитивно вплинули карантинні обмеження на роботу поштових операторів. Так, комерційно успішним проектом стала доставка ліків, продуктів харчування, інших товарів першої необхідності. Зокрема, лідером з доставки ліків у сільську місцевість стала Укрпошта. Крім того, зазначений оператор здійснював доставку пасок на Великдень. Нова пошта запропонувала до використання систему поштоматів, займалася доставкою продуктових наборів вразливим категоріям населення на вигідних умовах, запровадила можливість самообслуговування клієнтів через бізнес-кабінет та мобільний додаток.

Відбулося значне зростання попиту на кур'єрську доставку, було відкрито додаткові вакансії з огляду на збільшення потреби в операторах та вантажниках, не дивлячись на те, що зменшилися обсяги поставок великогабаритних вантажів внаслідок зниження активності бізнесу. Навантаження на поштові відділення було досить значним у квітні-травні 2020 р.

У напрямку інформування населення про небезпеку COVID-19 активно співпрацювали з РНБО, МОЗ та Мінцифри компанії Київстар, Vodafone UA, Lifecell. Компанією Vodafone UA було розроблено важливі ІОТ проекти e-health та e-learning. Водночас слід зазначити, що ефективному розвитку сфери комунікацій перешкоджають регіональні монополії, завищена ставка інтерконекту, деяка ускладненість процедури зміни оператора зі збереженням номеру.

Запровадження жорстких карантинних обмежень у березні-травні 2020 р. дало змогу деякою мірою підготувати систему охорони здоров'я до роботи в нових реаліях. Проте залишилась низка невіршених питань: низький рівень заробітної плати медичних працівників та проблеми з виплатою надбавок за роботу у небезпечних для їхнього життя та здоров'я умовах,

недостатня забезпеченість кадрами (з урахуванням додатково відведених ліжко-місць для потенційних хворих), відсутність належної комунікації між сімейними лікарями та хворими і т. ін.

Внаслідок ризикованості праці медичних працівників та відсутності належного ї матеріального стимулювання, в умовах зростання загрози розповсюдження COVID-19 спостерігається негативна тенденція – відтік персоналу (рис. 12).

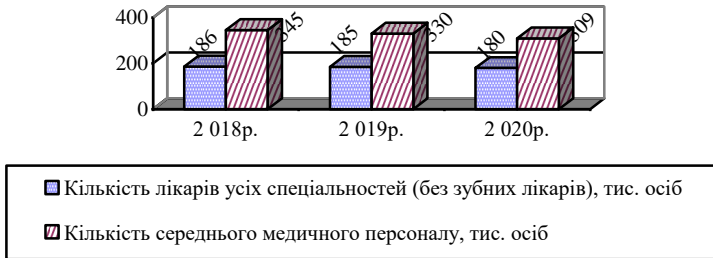

Рис. 12. Динаміка кількості медичного персоналу в Україні у 2018-2020 рр., тис. осіб*

* побудовано автором на підставі [16, с. 16]

Закупівля медичного обладнання (апаратів ШВЛ) та засобів індивідуального захисту лікарів (костюмів, масок і т.ін.) потребує поліпшення взаємовідносин між виробниками, постачальниками, дистриб'юторами, формування належних міжвідомчих комунікацій шляхом урегулювання участі сторін у процедурі централізованих закупівель товарів належної якості.

Актуальною залишається й проблема достовірності оцінки динаміки захворювання на коронавірусну інфекцію (адже значна кількість хворих не зверталися до лікарняних закладів, або ж перенесли хворобу безсимптомно). Отже, медична система має бути готовою до оперативного реагування у випадку повторного спалаху інфекції.

Зупинка міжміського транспортного зв'язку у березні-травні 2020 р. спричинила значні збитки для автобусних перевізників, Укрзалізниці, авіаційних компаній. Транспортні підприємства та перевізники зі статусом ФОП в умовах невизначеності не могли надати вичерпну інформацію користувачам щодо надання послуг. Обсяги залізничних та авіаційних вантажних перевезень істотно скоротились, оператори

здійснювали повернення коштів потенційним пасажиром за попередньо придбані квитки.

У 2020 р. обсяг перевезень пасажирів зменшився у порівнянні з 2019 та 2018 рр. Так, у 2018 р. всіма видами транспорту було здійснено 4487 млн. перевезень, у 2019 р. – 4262, у 2020 р. – 2570 [16, с. 16]. Найбільша кількість перевезень пасажирів здійснювалася наземним транспортом (рис. 13).

Рис. 13. Кількість перевезень пасажирів в Україні у 2018-2020 рр., млн.*

* побудовано автором на підставі [16, с. 32]

Динаміку перевезень пасажирів за видами наземного транспорту у 2018-2020 рр. представлено на рис. 14.

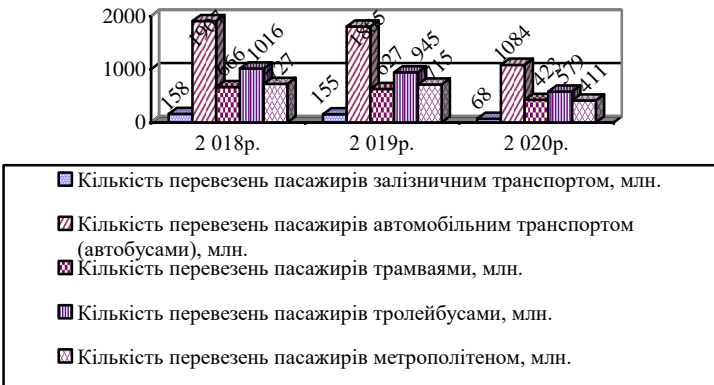

Рис. 14. Кількість перевезень пасажирів за видами наземного транспорту в Україні у 2018-2020 рр., млн.*

* побудовано автором на підставі [16, с. 32]

Послаблення карантинних обмежень з кінця травня 2020 р. не сприяло значному покращенню результативності роботи транспортних галузей, а обмеження на обсяги пасажиропотоків діє і нині.

При обмеженості внутрішнього попиту на авіаційні перевезення пасажирів страждає система логістики. Спостерігається істотне скорочення авіарейсів, проте здійснюються чартерні рейси для туристів. Отже, актуальними є розробка та впровадження дієвих заходів державної підтримки у цій сфері, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних авіаперевізників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку транспортних послуг.

Залізничні перевезення зорієнтовані більшою мірою на внутрішній ринок. В умовах часткового відновлення роботи, нині компанія «Укрзалізниця» проходить реструктуризацію та реорганізує напрямки діяльності.

Вагому частку у випуску товарів і послуг, а отже й структурі ВВП, займає оптова та роздрібна торгівля. Однак в умовах кризи скоротилися надходження як від експорту, так і від імпорту товарів та послуг внаслідок впливу карантинних обмежень та зниження купівельної спроможності населення. Так, у 2020 р. обсяг експорту товарів становив 49191,8 млн. дол. США, що на 1,7 % менше у порівнянні з 2019 р., а обсяг імпорту знизився на 10,6 % й становив 54336,1 млн. дол. США [16, с. 34].

У 2020 р. в структурі експорту товарів вагому частку займали зернові культури (19,1 %), чорні метали (15,6 %), жири та олії тваринного або рослинного походження (11,7 %), руди, шлак і зола (9 %). Порівняно з 2019 р. обсяги експорту зернових культур знизилися на 97,7 % (вартість – 9410,7 млн. дол. США), чорних металів – на 88,0 % (вартість – 7690,6 млн. дол. США). Водночас спостерігалось значне зростання обсягів експорту жирів та олії тваринного або рослинного походження (на 121,4 %, вартість – 5746,9 млн. дол. США), а також руд, шлаку та золи (на 123,1 %, вартість – 4420,7 млн. дол. США) [16, с. 36].

У структурі імпорту товарів у 2020 р. вагомою була частка палив мінеральних, нафти та продуктів її перегонки (14,7 %), реакторів ядерних, котлів, машин (11,2 %), засобів наземного транспорту (крім залізничного) та електричних машин (по 10,1 %). У 2020 р. у порівнянні з 2019 р. імпорт палив

мінеральних, нафти та продуктів її перегонки знизився на 65,6 % (вартість – 7982,4 млн. дол. США), реакторів ядерних, котлів, машин – на 91,3 % (вартість – 6076,5 млн. дол. США), засобів наземного транспорту (крім залізничного) – на 95,0 % (вартість – 5506,7 млн. дол. США), електричних машин – на 82,3 % (вартість – 5476,2 млн. дол. США) [16, с. 36].

Серед країн-партнерів України вагому частку в експорті та імпорті товарів займав Китай. Так, частка експорту товарів в цю країну зросла з 7,2 % у 2019 р. до 14,4 % у 2020 р, частка імпорту товарів з Китаю зросла, відповідно, з 15,1 до 15,3 % [16, с. 35].

Експорт послуг у 2020 р. становив 11387,6 млн. дол. США, що на 27,1 % менше у порівнянні з 2019 р., а обсяг імпорту знизився на 17,7 % й становив 5712,5 млн. дол. США. Серед країн-партнерів України вагому частку в експорті послуг займала Російська Федерація (23,2 %), в імпорті – США (12,0 %) [16, с. 34].

У 2020 р. в структурі експорту послуг вагомою була частка транспортних послуг (43,8 %), послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (26,8 %), ділових послуг (11,0 %) та послуг з переробки матеріальних ресурсів (10,7 %). У порівнянні з 2019 р. експорт транспортних послуг скоротився на 45,2 % (вартість – 4988,4 млн. дол. США), послуг з переробки матеріальних ресурсів – на 25,7 % (вартість – 1219,2 млн. дол. США), ділових послуг – на 1,7 % (вартість – 1256,7 млн. дол. США). Водночас спостерігалось нарощування експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг на 18,5 % (вартість – 3051,4 млн. дол. США) [16, с. 38].

В структурі імпорту послуг у 2020 р. 19,9 % займали державні та урядові послуги, 18,6 % – транспортні послуги, 17,4 % – ділові послуги, 12,3 % – послуги, пов'язані з подорожами, 9,8 % – послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, 9,5 % – роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності. У порівнянні з 2019 р. зменшилися обсяги імпорту транспортних послуг на 31,9 % (вартість – 1061,0 млн. дол. США), ділових послуг – на 26,9 % (вартість – 993,6 млн. дол. США), послуг, пов'язаних з подорожами – на 45,9 % (вартість – 702,9 млн. дол. США), роялті та інших послуг, пов'язаних з використанням інтелектуальної власності – на 3,5 % (вартість – 540,1 млн. дол.

США). Водночас зросли обсяги імпорту державних та урядових послуг (на 24,8 %, вартість – 1137,8 млн. дол. США), а також послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (на 5,8 %, вартість – 562,0 млн. дол. США) [16, с. 38].

У період дії жорстких карантинних обмежень (березень-травень 2020 р.) скоротилися обсяги роздрібної торгівлі непродовольчими товарами, а отже й промислового виробництва таких товарів. Ефективність роботи ритейлерів значною мірою залежала від пристосованості торговельної мережі до онлайн сервісів. Проте загалом за підсумками 2020 р. спостерігалася позитивна динаміка як оптового, так і роздрібного товарообороту внутрішньої торгівлі (рис. 15).

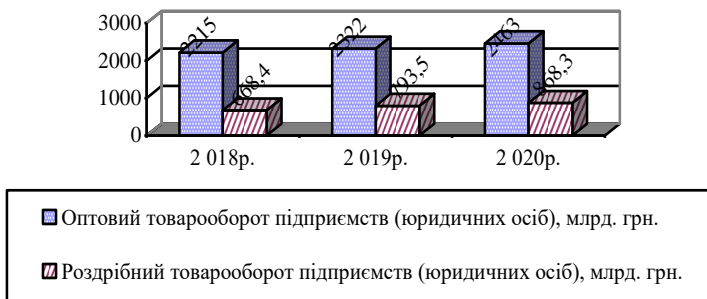

Рис. 15. Товарооборот внутрішньої торгівлі в Україні у 2018-2020 рр., млрд. грн.*

* побудовано автором на підставі [16, с. 39]

У 2020 р. в структурі оптового товарообороту частка непродовольчих товарів становила 82,2 %, частка продовольчих товарів – 17,8 %. У структурі роздрібного товарообороту частка непродовольчих товарів становила 55,8 %, частка продовольчих товарів – 44,2 %. При цьому спостерігався приріст обсягів роздрібного продажу за всіма групами товарів. Так, річний приріст обсягів роздрібного продажу одягу та взуття становив 3,8 %, автомобілів та автотоварів – 5,2 %, палива для автомобілів – 13,3 %, парфумерно-косметичних товарів та побутової хімії – 4,8 %, фармацевтичних, медичних та ортопедичних товарів, окулярної оптики – 4,6 %, будівельних матеріалів, обладнання для роботи вдома – 6,5 %, побутових електротоварів, аудіо- та відеообладнання, телекомунікаційного устаткування – 20,4 %.

Річний приріст обсягів роздрібного продажу хлібобулочних та кондитерських виробів становив 2,7 %, молочних продуктів – 9,6 %, м'яса та м'ясопродуктів – 10,5 %, овочів та фруктів (свіжих та перероблених) – 17,3 %, риби та рибопродуктів – 18,1 %, безалкогольних напоїв, чаю, кави – 7,1 %, алкогольних напоїв – 9,7 %, тютюнових виробів – 2,5 % [16, с. 39-40].

Водночас слід зазначити, що у динаміці спостерігалось скорочення обсягів промислового виробництва. Так, якщо у 2016 р. індекс виробництва промислової продукції становив 104,0 % до 2015 р., то у 2020 р. – 95,5 % до 2019 р. (рис. 16) [15, с. 246], [16, с. 25].

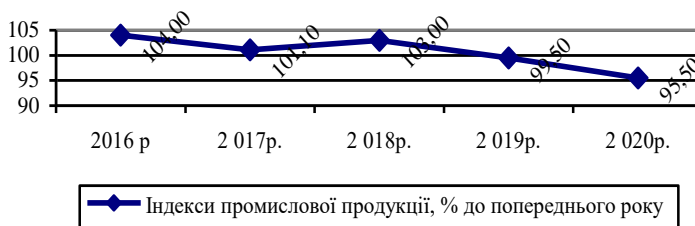

Рис. 16. Динаміка ланцюгових індексів промислової продукції за 2016-2020 рр., % *

* побудовано автором на підставі [15, с. 246], [16, с. 25]

Динаміку індексів промислової продукції за основними видами діяльності у 2018-2020 рр. відображено на рис. 17.

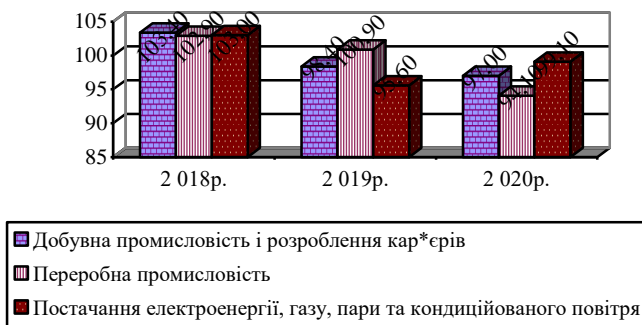

Рис. 17. Динаміка ланцюгових індексів промислової продукції за основними видами діяльності у 2018-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [16, с. 25]

У структурі реалізованої продукції у 2020 р. 11,2 % становила добувна промисловість і розроблення кар'єрів, 57,9 % - переробна промисловість, 29,6 % - постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, 1,3 % - водопостачання, каналізація, поводження з відходами [16, с. 26].

Для виробників харчових продуктів та напоїв певною проблемою стала необхідність дотримання нових вимог МОЗ, забезпечення постійного контролю за здоров'ям персоналу шляхом проведення ІФА та ПЛР-тестів, використання захисних екранів для відділення виробничих зон, періодичне кварцювання приміщень, трансфер працівників до робочих місць.

У добувній та переробній промисловості у травні-липні 2020 р. темпи скорочення обсягів промислового виробництва уповільнилися порівняно з січнем-квітнем та вереснем-жовтнем.

Деяких проблем зазнала газовидобувна сфера: здійснювалися виробництво та збут природного газу, газового конденсату, пропан-бутану, проте спостерігалось зниження цін на світовому ринку вуглеводнів у зв'язку з нестабільними економічними умовами. Актуальним питанням залишається диверсифікація постачальників паливно-мастильних матеріалів у напрямі активізації співробітництва з Азербайджаном та заінтересованими країнами ЄС.

Сільське господарство не зазнало такого нищівного впливу карантинних обмежень, як окремі сфери національної економіки, що пов'язано зі специфікою функціонування галузі та відсутністю значного коливання цін на продукцію, яка експортується (пшениця, сояшник, кукурудза), на світовому ринку. Проте у 2020 р. порівняно з 2018 та 2019 рр. в Україні спостерігалось зниження індексів сільськогосподарського виробництва в господарствах усіх категорій (рис. 18).

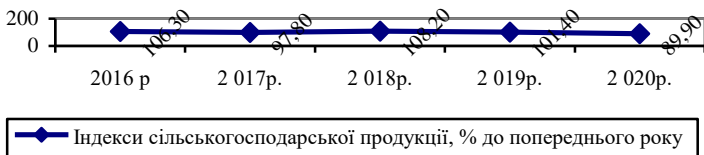

Рис. 18. Динаміка ланцюгових індексів сільськогосподарської продукції за 2016-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [15, с. 279], [16, с. 27]

Зниження індексів сільськогосподарського виробництва у 2018-2020 рр. спостерігалось й у розрізі категорій господарств – підприємств та господарств населення (рис. 19).

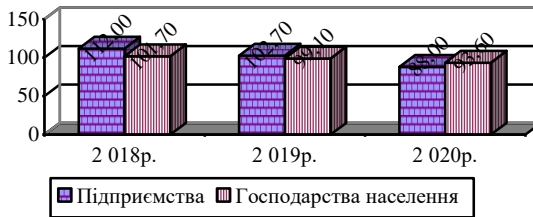

Рис. 19. Динаміка ланцюгових індексів сільськогосподарської продукції за категоріями господарств у 2018-2020 рр., %*
* побудовано автором на підставі [16, с. 27]

В структурі сільськогосподарського виробництва в Україні вагомою є частка продукції рослинництва. Так, у 2020 р. питома вага рослинництва в обсязі сільськогосподарського виробництва становила 77,3 % (у тому числі культури зернові та зернобобові – 33,9 %, технічні культури – 26,5 %, картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі – 12,9 %, культури плодіві, ягідні та виноград – 2,2 %, інша продукція рослинництва – 1,8 %), а тваринництва – 22,7 % (у тому числі вирощування сільськогосподарських тварин – 12,0 %, молоко – 6,7 %, яйця – 3,1 %, інша продукція тваринництва – 0,9 %) [16, с. 27].

У 2020 р. порівняно з 2018 та 2019 рр. в Україні відбулося зниження індексів виробництва продукції рослинництва та тваринництва в господарствах усіх категорій (рис. 20).

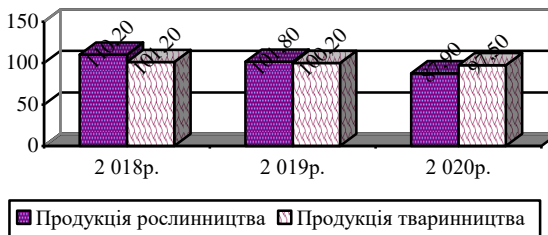

Рис. 20. Динаміка ланцюгових індексів продукції рослинництва та тваринництва в господарствах усіх категорій у 2018-2020 рр., %*
* побудовано автором на підставі [16, с. 27]

Зниження обсягів виробництва продукції за основними видами сільськогосподарських культур відбулося внаслідок впливу зміни площ посіву та урожайності (таблиця 3).

Таблиця 3

Обсяги виробництва, площа та урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні у 2018-2020 рр.*

Показник	Культури зернові та зернобобові			Соняшник			Бурак цукровий фабричний		
	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Виробництво, тис. т.	70057	75143	64933	14165	15254	13110	13968	10204	9150
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га	14794	15292	15283	6167	5959	6481	275	221	220
Урожайність, ц/га	47,4	49,1	42,5	23,0	25,6	20,2	508,5	461,1	416,2

* узагальнено автором на підставі [16, с. 28]

У 2020 р. порівняно з 2019 р. виробництво зерна скоротилося на 13,59 %, соняшнику – на 14,06 %, цукрових буряків – на 10,33 %. При цьому урожайність зернових та зернобобових культур знизилася на 13,44 %, соняшника – на 21,09 %, цукрових буряків – на 9,74 %. Площа, з якої було зібрано урожай зернових, зменшилася на 0,06 %, цукрового буряка – на 0,45 %, а соняшнику – зросла на 8,76 %. Отже, скорочення обсягів виробництва у галузі рослинництва було значною мірою зумовлене зниженням урожайності за рахунок впливу несприятливих погодних умов.

Слід зазначити, що зниження обсягів виробництва продукції рослинництва у 2020 р. порівняно з 2019 р. спостерігалось і в розрізі категорій господарств. Динаміку ланцюгових індексів продукції рослинництва у розрізі категорій господарств відображено на рис. 21.

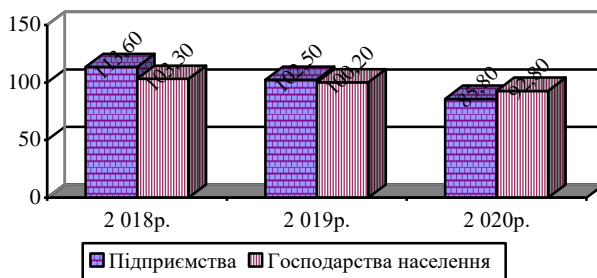

Рис. 21. Динаміка ланцюгових індексів продукції рослинництва за категоріями господарств у 2018-2020 рр., %*
* побудовано автором на підставі [16, с. 27]

На кінець 2020 р. у порівнянні з кінцем 2019 р. за всіма видами сільськогосподарських тварин, крім свиней, скоротилося поголів'я (таблиця 4).

Таблиця 4

Поголів'я сільськогосподарських тварин в господарствах усіх категорій України на кінець 2018-2020 рр.*

Види сільськогосподарських тварин	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відносна зміна показника на кінець 2020 р. у порівнянні з (+,-), %:	
				2018 р.	2019 р.
Велика рогата худоба, тис. голів	3333	3092	2874	-13,77	-7,05
- у т.ч. корови	1919	1789	1673	-12,82	-6,48
Свині, тис. голів	6025	5727	5876	-2,47	+2,60
Вівці та кози, тис. голів	1269	1205	1140	-10,17	-5,39
Птиця, млн. голів	211,7	220,5	200,6	-5,24	-9,02

* узагальнено автором на підставі [16, с. 29]

У 2020 р. у порівнянні з 2019 р. спостерігалось зниження обсягів виробництва яловичини та телятини, свинини, молока, яєць, вовни (таблиця 5).

Таблиця 5

Обсяги виробництва основних видів продукції тваринництва в Україні у 2018-2020 рр.*

Види продукції	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відносна зміна показника на кінець 2020 р. у порівнянні з (+,-), %:	
				2018 р.	2019 р.
Яловичина та телятина, тис. т.	359	370	345	-3,90	-6,76
Свинина, тис. т.	703	708	697	-0,85	-1,55
Баранина та козлятина, тис. т.	14	14	12	-14,29	-14,29
М'ясо птиці, тис. т.	1259	1382	1405	+11,60	+1,66
Молоко, тис. т.	10064	9663	9264	-7,95	-4,13
Яйця, млн. шт.	16132	16678	16167	+0,22	-3,06
Вовна, т.	1908	1734	1573	-17,56	-9,28

* узагальнено автором на підставі [16, с. 29]

Зниження обсягів виробництва продукції тваринництва відбулося як загалом, так і у розрізі категорій господарств. При цьому у господарствах населення спад виробництва продукції тваринництва є дещо більшим у порівнянні з підприємствами, тоді як по галузі рослинництва такі відхилення порівняно менші (рис. 22).

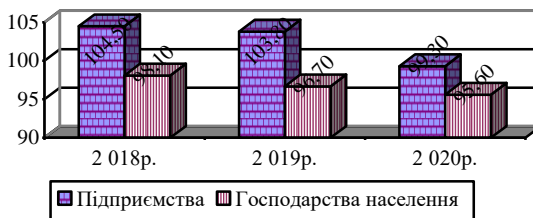

Рис. 22. Динаміка ланцюгових індексів продукції тваринництва за категоріями господарств у 2018-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [16, с. 27]

Для вітчизняних експортерів негативними наслідками пандемії стала відмова замовників від контрактів, зниження контрактних цін, нарощування сум дебіторської заборгованості.

За відсутності виставок продукції за кордоном коло споживачів суттєво звужилося, а запровадження онлайн-продажів не стало достатньо ефективним. Проте в умовах карантину відбулося посилення зв'язків вітчизняних компаній-експортерів з Торгово-промисловою палатою, Офісом з просування експорту в Україні та іншими державними установами. Великі аграрні компанії, за рахунок особливостей формування попиту на сільськогосподарську продукцію, наявності налагодженої клієнтської бази, надійності ланцюгів постачання, диверсифікованості діяльності, введення внутрішнього електронного документообігу, використання корпоративних акаунтів, онлайн-платформ для зустрічей, значного досвіду роботи не зазнали істотних втрат.

Водночас, внаслідок запровадження карантинних заходів знизився попит закладів готельно-ресторанного бізнесу на харчові продукти, але частково ця ситуація компенсувалася за рахунок нарощування продуктових запасів домогосподарствами. Загалом аграрний бізнес для України є значимою сферою діяльності, що особливо проявилось у період пандемії. Це підтверджує необхідність нарощування обсягів інвестування коштів у переробку сільськогосподарської продукції та подальший розвиток інноваційних технологій у агросфері.

Деякою мірою карантин вплинув і на роботу будівельних компаній. Так, у 2020 р. загальний ланцюговий індекс будівельної продукції становив 105,6 %, тоді як в 2019 р. – 123,6, в 2018 р. – 108,6 % [16, с. 30]. Динаміку ланцюгових індексів за видами будівельної продукції відображено на рис. 23.

Рис. 23. Динаміка ланцюгових індексів за видами будівельної продукції у 2018-2020 рр., %*

* побудовано автором на підставі [16, с. 30]

У 2020 р. загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, становила 5750 тис. м², що менше у порівнянні з 2019 р. на 33,82 %, з 2018 р. – на 47,86 %. Темп зростання (зниження) прийнятої в експлуатацію площі житлових будівель у відсотку до попереднього року у 2020 р. становив 52,1 %, тоді як у 2019 р. – 126,9 %, а в 2018 р. – 94,3 % [16, с. 30].

У період дії суворих карантинних обмежень офіси працювали у дистанційному режимі, будівельні майданчики – у звичному, з дотриманням санітарних вимог, проте збої у роботі постачальників та підрядників у поєднанні з іншими чинниками впливу призвели до суттєвого погіршення фінансових показників забудовників. Для потенційних власників житла актуальними стали питання комфортного зовнішнього оточення та інфраструктури, запровадження дієвої програми іпотечного кредитування для населення.

Слід зазначити, що в період дії карантинних обмежень підвищилася мобільність персоналу, його адаптивність до змін. Водночас, не завжди можна проконтролювати ефективність роботи працівників в режимі онлайн, багато часу витрачається на організацію відео-конференцій, існують деякі проблеми з обміном інформацією та ідеями із-за відсутності живого спілкування.

Так, заклади освіти були змушені в короткий термін організувати роботу викладачів, учнів, студентів в новому форматі. Дистанційне навчання проводилося з використанням платформ Moodle, Zoom, Microsoft Teams, Google Meet. Найбільш складним викликом для учасників освітнього процесу став психологічний чинник, а також ставлення батьків, учнів та студентів до процесу дистанційного навчання з огляду відсутності досвіду його організації.

Після запровадження карантину в закладах вищої освіти значно прискорився процес діджиталізації, що сприяло більш швидкому залученню додаткових категорій осіб (зокрема, осіб з інвалідністю) до переліку потенційних абітурієнтів. Водночас, спостерігається негативна тенденція – щорічне зменшення кількості студентів. Так, станом на початок року у 2018 р. у закладах вищої освіти України навчалось 1522 тис. осіб, у 2019 р. – 1440, а в 2020 р. – 1308. Водночас, кількість учнів, які навчалися у закладах професійної (професійно-технічної) освіти

на кінець року, зменшувалася повільнішими темпами (з 255 тис. осіб у 2018 р. до 246 у 2019 р. та 247 тис. осіб у 2020 р.). У закладах загальної середньої освіти на початок року у 2018 р. навчалася 4042, у 2019 р. – 4138, у 2020 р. – 4211 тис. учнів [16, с. 15].

Нині заклади дошкільної, шкільної та вищої освіти відпрацьовують методи та підходи у викладанні, спрямовані на покращення роботи при відновленні карантинних заходів. Досить популярною є ідея впровадження змішаної форми навчання.

На основі проведеного аналізу динамічних структур ВВП України, фахівці компанії Capital Times прогнозують до 2022 р. позитивні тенденції у розвитку агробізнесу, торгівлі, а також соціально значимих та адміністративних сфер діяльності, ІТ-сектору та охорони здоров'я. Відповідно до розробленої карти контрибуції секторів ВВП, вони виокремлюють основні сфери діяльності, в яких у найближчій перспективі очікується зростання, стагнація та спадна тенденція (рис. 24).

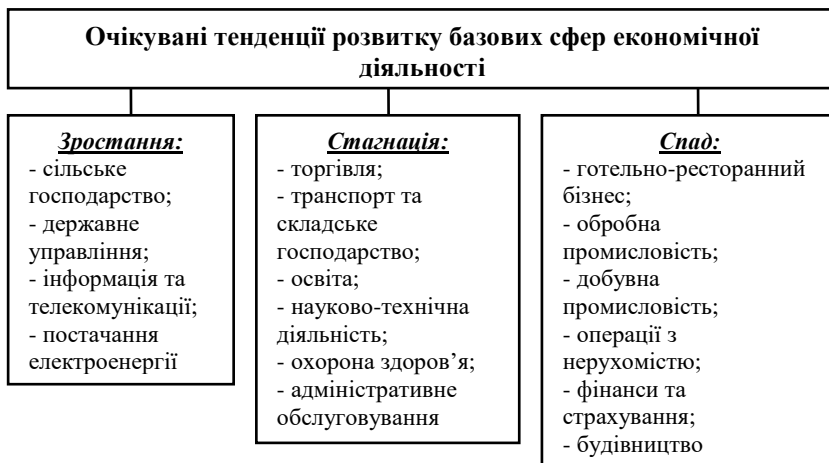

Рис. 24. Очікувані тенденції розвитку базових сфер економічної діяльності до 2022 р. (за прогнозом фахівців компанії Capital Times)*

* узагальнено автором на підставі [1; 8]

Отже, вплив карантинних обмежень внаслідок розповсюдження COVID-19 по-різному позначився на

функціонуванні суб'єктів господарювання різних галузей. В умовах пандемії загострилися наявні структурні проблеми у розвитку економіки: сировинна спрямованість, значна залежність від імпорту та зовнішніх впливів, вузькість внутрішнього ринку. Карантинні обмеження спричинили необхідність пошуку шляхів оптимізації витрат, налагодження комунікації з державними органами через профільні асоціації та громадські організації для лобювання інтересів бізнесу, запровадження нових моделей комунікації між суб'єктами господарювання, адаптації взаємовідносин з клієнтами до нових умов.

1.3. Заходи регуляторної політики держави, спрямовані на удосконалення галузевої структури економіки України та вихід з кризового стану

Національна економіка має складну макро- та мікроекономічну структуру, яка функціонально визначається взаємодією та взаємозалежністю сегментних ринків та їх елементів (попиту, пропозиції, доходів, витрат і т.ін.) та може бути інтерпретована через низку пропорційних співвідношень. Загалом структура економіки характеризує взаємозв'язки та взаємозалежності, сформовані у процесі співвідношення різноманітних складових певної системи, спрямовані на дослідження виробництва, розподілу, обміну та споживання створеного продукту.

До систематизації структуроутворюючих компонентів доцільно підходити з урахуванням особливостей функціонування різних суб'єктів господарювання, галузей, регіонів, об'єднаних територіальних громад.

Залежно від особливостей формування структурних взаємозв'язків, виходячи зі змісту економічних процесів та явищ, прийнято виокремлювати наступні основні види структури економіки: відтворювальну, галузеву, територіальну, соціальну, секторальну, зовнішньоекономічну (таблиця 6).

Основу галузевої структури національної економіки формують пропорції між галузевими секторами економіки. Темпи структурних зрушень в економіці значною мірою обумовлює співвідношення між галузями матеріального

виробництва та галузями, які забезпечують їх функціонування, формуючи інфраструктуру.

Таблиця 6

Основні види структури економіки*

№ з/п	Вид структури	Сутність
1.	Відтворювальна	Характеризує використання ВВП на відтворення основного капіталу, споживання та нагромадження, співвідношення між виробничим та особистим споживанням.
2.	Галузева	Відображає пропорції у розвитку міжгалузевих комплексів, окремих секторів економіки, галузей, підгалузей, видів діяльності, виробництв
3.	Територіальна	Передбачає виокремлення територій з урахуванням їх спеціалізації та економічного потенціалу, характеризує участь окремих територій у створенні та розподілі суспільного продукту
4.	Соціальна	Характеризує співвідношення між організаційно-правовими формами підприємництва, а також різними верствами населення, диференційованими за рівнем доходів
5.	Секторальна	Основана на дослідженні співвідношень між державним та приватним секторами економіки й спрямована на вивчення результатів реформ та оцінювання ефективності ринкової економіки, масштабів та наслідків втручання держави в кругообіг ресурсів, продуктів, доходів
6.	Зовнішньоекономічна	Відображає співвідношення між експортом та імпортом товарів та послуг, визначає участь національної економіки у функціонуванні світової економічної системи

* узагальнено автором на підставі [5; 13; 14]

Розрізняють інфраструктуру двох типів: виробничу (яка охоплює сукупність галузей, безпосередньо задіяних на обслуговуванні матеріального виробництва – транспорт, зв'язок,

енерго-, газо-, водопостачання і т.ін.) та невиробничу (вона охоплює галузі, які пов'язані з виробництвом опосередковано – охорона здоров'я, освіта і т.ін.).

Критеріями оптимальності галузевої структури економіки є:

- виробництво товарів та надання послуг, які максимально задовольняють потреби суспільства та потребують використання мінімальної кількості ресурсів при одночасному дотриманні високих параметрів якості;

- узгодженість темпів використання ресурсів зі швидкістю їх оновлення, запровадження повного циклу внутрішнього виробництва, перехід з сировинної основи на індустріальну;

- максимальне використання результатів науково-технічного прогресу, поєднання інтеграційних процесів, раціональної концентрації виробництва, внутрішньої та міжгосподарської спеціалізації.

Водночас слід зазначити, що оптимальність галузевої структури визначається в конкретних економічних умовах та вважається прийнятною за інших рівних умов.

Економіка України нині характеризується низьким рівнем інноваційності, високою ресурсомісткістю виробництва, надмірним екстенсивним розвитком сировинних галузей.

Процеси поглибленої переробки власної сировини створюють багатство та добробут, проте Україна експортує значну кількість сировини. Структурна слабкість економіки формує значну залежність від цін на групу сировинних товарів. Тому потрібно, передусім, запроваджувати заходи щодо переходу економіки з сировинної основи на індустріальну за принципом повного циклу внутрішнього виробництва.

Внаслідок структурної деградації економіка України втрачає відновлювальні властивості. «Вузькими місцями» є високий рівень реального безробіття, техногенна напруга на багатьох ділянках, нестача професійних кадрів та фінансових ресурсів, зношена інфраструктура. Як зазначив В. Власюк, «країна стала на пагубний шлях утримання і боргової економіки, зовсім не займаючись власним виробничим і технологічним розвитком» [3].

Керуючись підходами, розробленими Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), структурно

стійкою прийнято вважати економіку, у якій галузева структура відповідає технологічній.

Відповідно до прийнятої Європейським Союзом у 2007 р. класифікації виробничих структур, «типова» стійка технологічна структура оцінюється за технологічною структурою переробної промисловості, що передбачає: близько 50 % - сумарна частка високотехнологічних (20 %) та середньотехнологічних (30 %) виробництв; приблизно 50 % - сумарна частка низькотехнологічних (30 %) та середньонизькотехнологічних (20 %) виробництв. Емпіричним правилом сталого розвитку економіки є співвідношення цих показників з показниками ядра галузевої структури: питома вага галузей переробної промисловості повинна становити 1/5 від національної економіки, а в цих галузях 1/5 повинна займати частка високотехнологічних виробництв та половину – високо- та середньотехнологічні виробництва [13].

У структурі ВВП України вагомою є частка оптової та роздрібною торгівлі, сільського господарства. При цьому питома вага добувної промисловості та розроблення кар'єрів у 2,2 рази нижча порівняно з часткою переробної промисловості. Низькою є й частка високо- та середньовисокотехнологічних виробництв. Це свідчить про деіндустріалізацію національної економіки, відсутність потенціалу для її зростання у перспективі.

В умовах карантинних обмежень наявні недоліки посилюються, зумовлюючи нарощування негативного впливу на формування ВВП. Так, в кризово-карантинних умовах основними ризиками для України є:

- можливість повернення до жорстких обмежень при виникненні наступних хвиль пандемії;
- поглиблення дисбалансу на ринку праці, посилення безробіття через звільнення працівників та повернення заробітчан;
- банкрутство суб'єктів малого та середнього бізнесу, погіршення плато- та кредитоспроможності юридичних та фізичних осіб;
- зростання дефіциту державного бюджету та касових розривів у соціальних фондах;
- ймовірність погіршення взаємовідносин між українськими експортерами та закупівельними організаціями

внаслідок можливого недотримання умов контрактів та затримки з перерахуванням коштів за продукцію, запровадження окремими країнами торговельних обмежень;

- можливість нарощування непрозорої онлайн-торгівлі, повторного зменшення обсягів продаж у магазинах та торговельних центрах внаслідок обмежень покупців в пересуванні, зниження платоспроможності населення, повільне відновлення ланцюгів постачання окремих видів товарів із-за кордону;

- невизначеність ситуації з реформуванням сфери інформаційних технологій, непередбачуваність процесів, які відбуваються у глобальному фінансовому середовищі;

- можливість закриття розважальних закладів через подальше нарощування боргів, проблеми з повноцінним виконанням ними орендних зобов'язань;

- ймовірність зростання ускладнень хронічних захворювань внаслідок скасування значної кількості запланованих прийомів хворих та операцій.

В період криз можуть втриматися ті суб'єкти господарювання, які мають диверсифіковане виробництво та здатні виробляти індустріальні товари. Тому формування оптимальних галузевих, територіальних, соціальних, секторальних, зовнішньоекономічних пропорцій повинне стати основою державного регулювання структурних змін в економіці.

На формування таких пропорцій шляхом визначення правових та організаційних засад реалізації державної регуляторної політики у сфері господарювання спрямовані базові положення Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV від 11.09.2003 р. (редакція від 01.07.2020 р.).

Для забезпечення здійснення державної регуляторної політики на законодавчому рівні передбачено:

- встановлення єдиного підходу до підготовки регуляторних актів та оцінювання їх результативності;

- планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів;

- недопущення прийняття непослідовних та не узгоджених регуляторних актів;

- підготовку аналізу регуляторного впливу;
- оприлюднення проєктів регуляторних актів для отримання зауважень та пропозицій; відстеження результативності, перегляд та систематизацію регуляторних актів;
- викладення положень регуляторного акта доступним, однозначним для розуміння, впровадження або виконання способом;
- оприлюднення інформації щодо здійснення регуляторної діяльності [11].

Основні принципи державної регуляторної політики відображені на рис. 25.

Рис. 25. Принципи здійснення державної регуляторної політики в Україні*

* узагальнено автором на підставі [11]

Законом № 1160-IV регламентується здійснення державної регуляторної політики Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади.

На виконання Закону України «Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 30.03.2021 р. № 1358-IX [12], затверджено «Порядок надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів». Покрокова інструкція для отримання цієї допомоги була представлена на Порталі Дія. Окрім допомоги з Державного бюджету, підприємці та наймані працівники мали змогу отримати допомогу з місцевих бюджетів за рішенням відповідних органів місцевого самоврядування.

Станом на 4.09.2020 р. в Україні було «видано близько 2800 кредитів на загальну суму 6,5 млрд. грн.: 57 % - в галузі сільського господарства; 15 % - промислова переробка; 15 % - торгівля та виробництво» [9].

Міністерством економіки України спільно з Міністерством фінансів України в період карантину були ініційовані та розроблені наступні кроки: знято обмеження щодо максимальної суми кредиту та напрямків використання коштів; пом'якшено вимоги до обов'язкової прибутковості бізнесу; розширено коло суб'єктів підприємницької діяльності, які можуть отримати фінансову підтримку за державною програмою.

На підтримку програми забезпечення часткового безробіття, яка реалізувалася через Державний центр зайнятості, підпорядкований Міністерству економіки України, в період жорстких карантинних обмежень Урядом було виділено 2,7 млрд. грн., що дозволило здійснити виплати та зберегти робочі місця для 370 тис. громадян, з яких 180 тис. – ФОПи. Одночасно вдалося зупинити зростання кількості зареєстрованих безробітних. Так, у квітні 2020 р. «статус безробітного отримали 149 тис. осіб, у травні їх кількість становила 97 тис. осіб, у червні – 75 тис. осіб, у липні – 68 тисяч» [9].

Завдяки впровадженню заходів державної підтримки забезпечувалася продовольча безпека та стабільна цінова ситуація на внутрішньому ринку, було продовжено виконання міжнародних експортних зобов'язань, спрощено механізм виходу українських товаровиробників на міжнародний ринок товарів військового призначення, посилено антидемпінгові заходи, спрощено порядок закупівель товарів, необхідних для боротьби з COVID-19.

Так, Урядом було прийнято постанову № 225, яка нині діє у редакції від 25.06.2021 р. та має оновлену назву «Деякі питання закупівлі товарів, робіт і послуг, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на території України». Прийняття цієї постанови посприяло оперативному здійсненню закупівлі лікарських та дезінфекційних засобів, антисептиків та медичного обладнання.

Значна кількість заходів у сфері державного регулювання економіки спрямовувалася безпосередньо на підтримку аграрного сектора та галузі машинобудування.

Зокрема, на підтримку сільського господарства передбачено виділення 4 млрд. грн. для їх подальшого розподілу за наступними напрямками: часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів; фінансова підтримка розвитку фермерських господарств; державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства; надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; надання кредитів фермерським господарствам через Укрдержфонд на конкурсній основі [9].

Урядом ініційовано проведення експерименту зі здійснення закупівель техніки галузі машинобудування з використанням нецінового критерію оцінки, в результаті чого очікується

модернізація виробництва та освоєння новітніх технологій, нарощування обсягів виробництва техніки та розширення ринків збуту продукції галузі машинобудування, уникнення значної залежності від імпорту, нарощування обсягу інвестицій та надходжень до бюджетів усіх рівнів, створення нових робочих місць, прискорення темпів зростання ВВП. За даними прес-служби Міністерства економіки України, наслідком такої ініціативи стане «ріст кількості машинобудівних підприємств в 4,5 разів; розширення номенклатури вітчизняної техніки у 6,3 рази; створення додаткових робочих місць – більше 5 тис.; надходження до бюджетів всіх рівнів – 1,9 млрд. грн.» [9].

З метою подальшої оптимізації галузевих пропорцій доцільно зменшувати у ВВП частку ресурсномістких галузей (енергетики, металургії, хімічної промисловості) при одночасній підтримці галузей, розвиток яких спрямований на виготовлення кінцевого продукту (машинобудування, металообробка, легка та харчова промисловість). Для цього необхідно залучати в індустріально важливі сфери діяльності інвестиції та нові технології, кваліфіковані кадри із забезпеченням для них відповідного рівня заробітної плати, здійснювати диверсифікацію експорту.

Комплексної підтримки з боку держави потребують, зокрема, виробники продовольчих товарів. Важливими заходами при цьому може стати зниження рівня податкового навантаження та запровадження лояльних відсотків при отриманні кредитів.

У перспективі передбачається удосконалення регулювання діяльності банківських установ, зосереджених на кредитуванні фізичних осіб. Це пов'язано з можливим зниженням доходів громадян, а отже і їх купівельної спроможності, у період можливого повторного зростання темпів захворювання на коронавірусну інфекцію. Зміна координаційної політики НБУ в умовах зростання державного боргу призведе до збільшення боргового навантаження на суб'єкти господарювання, підвищення відсоткових ставок, виникнення кредитних ризиків. Тому значна увага повинна приділятися проблемі диверсифікації банківських активів, удосконаленню системи дистанційного банкінгу.

Важливою є й проблема подальшої діджиталізації комунікацій у сфері охорони здоров'я. Запровадження

електронного рецепту та організація безперебійного постачання ліків (зокрема й у сільську місцевість), підтримка на рівні держави лікарняних закладів та вітчизняних фармацевтичних компаній сприятимуть покращенню стану справ у медицині.

Залишаються невизначеними перспективи щодо покращення функціонування підприємств транспортної галузі. За оцінками зарубіжних експертів (Міжнародна федерація FIATA), «від негативних наслідків поширення пандемії транспортні компанії будуть відходити близько трьох-чотирьох років (у разі відсутності погіршення ситуації)» [6, с. 83-84].

Доцільною є популяризація в Україні внутрішнього туризму та розвиток відповідної інфраструктури, злагоджена взаємодія власників готелів для уникнення недобросовісної конкуренції. Важлива роль у цьому процесі належить державі.

При цьому слід враховувати, що послаблення та подальше усунення негативних явищ у структурі національної економіки має здійснюватися системно та комплексно, адже неможливо сформувати економічно обґрунтовані галузеві пропорції без урахування територіальних, соціальних, секторальних пропорцій.

Державне регулювання базується на застосуванні системи засобів впливу на економічні процеси та структуроутворюючі показники. При цьому можуть бути використані правові, адміністративні та економічні інструменти (регулятори).

До правових регуляторів належать нормативно-законодавчі акти, які регламентують функціонування економіки загалом та її окремих галузей. Вони визначають умови господарювання та допустимі винятки, установлюють права та обов'язки суб'єктів господарювання, а також санкції за їх порушення. Такі регулятори визначають загальну межу втручання держави в економічні процеси.

Адміністративні регулятори – це укази, постанови, розпорядження виконавчих органів, які регламентують здійснення певних видів економічної діяльності. Такими інструментами є квоти, ліцензії, стандарти якості і т. ін.

Важливими економічними інструментами, які застосовуються у процесі державного регулювання економічних процесів, є макроекономічне планування, фінансово-кредитна та бюджетна політика, податки, ціни, соціальні гарантії.

Зокрема, при удосконаленні галузевої структури економіки можуть бути використані засоби прямого впливу (бюджетне фінансування комплексних програм або окремих галузей, державні замовлення, контракти, ліміти) та опосередкованого (податки, ціни, субсидії і т. ін.).

У процесі поєднання правових, адміністративних та економічних регуляторів повинна забезпечуватися односпрямованість дії різних засобів державного впливу, що сприятиме формуванню сприятливих умов господарювання в реальному секторі економіки, заохоченню підприємницької активності.

Основою структурної перебудови економіки є створення сприятливого інвестиційного клімату, впровадження інновацій, однак недостатній рівень страхування інвестицій та відсутність державних гарантій підвищують інвестиційні ризики, що у поєднанні з високою вартістю кредитних ресурсів негативно впливає на інвестиційно-інноваційну активність.

Слід зазначити, що у 2020 р. Урядом розроблені стимули для забезпечення інвестиційної привабливості національної економіки. Зокрема, вдосконалене законодавство щодо державно-приватного партнерства (прийнято сім постанов, розроблено законопроект про внесення змін до Податкового кодексу України щодо реалізації проектів на умовах державно-приватного партнерства), проведено перші прозорі концесійні конкурси щодо портів «Ольвія» та «Херсон» та підписано відповідні концесійні договори, підписано проектний документ між Міністерством економіки України та Секретаріатом ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) «Глобальна програма екоіндустріальних парків в Україні: реалізація на місцевому рівні», відбувся перезапуск програми «UkraineInvest», метою якої є консультування інвесторів з питань щодо підготовки договору та реалізацію проекту.

Крім того, 17.12.2020 р. прийнято Закон № 1116-IX «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні», яким передбачено підтримку проектів з інвестиціями від 20 млн. євро, у рамках яких створюються «не менше 80 робочих місць із середньою заробітною платою працівників, розмір якої не менш як на 15 відсотків перевищує розмір середньої заробітної плати за відповідним видом

діяльності у регіоні, в якому реалізується проект, за попередній календарний рік» [10] у визначених сферах переробної та добувної промисловості, а також транспорту, логістики, складського господарства, охорони здоров'я, наукової та науково-технічної діяльності, освіти, культури, мистецтва, спорту, поводження з відходами, кур'єрської діяльності, туризму та курортно-рекреаційній сфері.

Також Міністерством економіки України впроваджено законодавчі ініціативи щодо створення Національного органу інтелектуальної власності України (НОІВ), щодо посилення охорони та захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями, щодо реформи патентного законодавства [9].

Важливе значення в удосконаленні галузевої структури економіки, зокрема, і в умовах подолання наслідків епідемій та пандемій, має надаватися розробці напрямів удосконалення функціонування грошово-кредитного та бюджетно-податкового механізмів.

Грошово-кредитний механізм регулювання економіки має забезпечувати поєднання стимулюючої монетарної політики, стабілізації інфляційних процесів та прогнозованості гривні, адже стабільність банківської системи сприяє створенню сприятливих умов для розвитку окремих суб'єктів господарювання та галузей економіки.

Бюджетно-податковий механізм регулювання економіки має бути оснований на використанні обґрунтованих розрахунків при формуванні бюджетів різних рівнів, застосуванні виважених підходів в оподаткуванні. У процесі фіскального регулювання слід виходити з можливостей розширення бази оподаткування, а не встановлення високих ставок податків, оскільки значне податкове навантаження, за відсутності системи пільг, призводить до нарощування інвестиційної привабливості тих складових економіки, які забезпечують отримання швидкого комерційного зиску. При цьому втрачається привабливість високотехнологічних виробництв, які є стратегічно важливими для країни, проте затратними для інвестора.

Слід зазначити, що у підготовці Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків COVID-19 взяли участь більше 90 розробників, у т.ч. аналітичні

центри, окремі компанії, бізнес-асоціації [9]. Програмою передбачена реалізація близько 230 заходів, розроблених для шести секторів національної економіки (промисловість, транспорт та інфраструктура, сільське господарство, інформаційно-комунікаційні технології, енергетика, сфера послуг) за відповідними функціональними напрямками (регулювання економічної діяльності, залучення інвестицій, розвиток інновацій і т. ін.). Такі ініціативи спрямовані, передусім, на забезпечення сталого розвитку галузей та окремих суб'єктів господарювання, боротьбу з безробіттям.

В ситуації, що склалася, актуальним є покращення умов для розвитку малого та середнього бізнесу, запровадження механізмів захисту національних товаровиробників, урядових програм щодо зниження податкового та кредитного навантаження на бізнес, налагодження діалогу державних структур з галузевими бізнес-асоціаціями, збереження робочих місць, застосування більш гнучких підходів до ухвалення рішень. Прозора система регулювання розвитку галузей та суб'єктів бізнесу забезпечить можливість здійснення ефективного контролю їх діяльності, дасть змогу стимулювати підприємців, а через аналітику та аудит вираховувати порушників й притягувати їх до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Аналіз динаміки та структури ВВП України: прогноз на 2020-2022 рр. URL: <https://www.capital-times.com/ua-ua/analysis-of-ukraines-gdp-dynamics> (дата звернення: 24.08.2021).
2. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp> (дата звернення: 24.08.2021).
3. Власюк В. Тривожні каникули. Чи уникнемо ідеального шторму? *Економічна правда*. 06.05.2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/05/6/660195/> (дата звернення: 29.08.2021).
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (редакція від 14.08.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1705> (дата звернення: 24.08.2021).
5. Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. Державне регулювання економіки: навч. посіб. – Київ: «Хай-Тек Пресс», 2011. 428 с.

6. Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України // О. Давимука, Д. Денков, А. Каракуц, Ю. Щедрін. Дослідження за результатами глибоких інтерв'ю з власниками та топ-менеджерами Українських компаній. – Київ-Харків: Видавець О.А. Мірошниченко, 2020. 188 с.

7. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» / Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 р. № 457 (редакція від 24.02.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 24.08.2021).

8. Національні рахунки (ВВП). URL: http://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_u.htm (дата звернення: 24.08.2021).

9. Основні досягнення роботи Мінекономіки за останні півроку / Прес-служба Мінекономіки, 04.09.2020 р. URL: <https://www.me.gov.ua> (дата звернення: 30.08.2021).

10. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні / Закон України № 1116-IX від 17.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 30.08.2021).

11. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності / Закон України № 1160-IV від 11.09.2003 р. (редакція від 01.07.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (дата звернення: 30.08.2021).

12. Про надання допомоги застрахованим особам на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 / Закон України № 1358-IX від 30.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1358-20#Text> (дата звернення: 30.08.2021).

13. Скірка Н.Я. Галузева структура національної економіки і напрями її оптимізації. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2311> (дата звернення: 29.08.2021).

14. Скірка Н.Я. Структура економіки: сутність, основні завдання та типи. *Науковий вісник ЛНТУ України*, 2008. Вип. 18.5. С. 205-216.

15. Статистичний щорічник України за 2019 р. / За редакцією Вернера І.Є. – Київ: Державна служба статистики України, 2020. 464 с.

16. Україна у цифрах – 2020 / Статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2021. 46 с.

© Лисенко А.М., 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
РОЗДІЛ 1. РОЗВИТОК БАЗОВИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ	4
Лисенко А.М. - к.е.н., доцент, Центральнoукраїнський національний технічний університет	
1.1. Галузева структура економіки України та її вплив на формування й динаміку змін валового внутрішнього продукту	4
1.2. Стан та тенденції розвитку базових галузей економіки України в умовах пандемії COVID-19	18
1.3. Заходи регуляторної політики держави, спрямовані на удосконалення галузевої структури економіки України та вихід з кризового стану	38
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОЧІКУВАНЬ ПАНДЕМІЇ	52
Слав'юк Н.Р. - к.е.н., доцент, Нестеренко А. О. - магістр, Національний університет «Києво-Могилянська академія»	
2.1. Аналіз наслідків пандемії коронавірусу та застосування антикризових заходів	52
2.2. Трансформація очікувань суб'єктів підприємництва під впливом пандемії	72
Шкварчук Л.О. - д.е.н., професор, Слав'юк Р.А. - д.е.н., професор, Національний університет «Львівська політехніка»	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ
ФІНАНСУВАННЯ, БЕЗПЕКИ,
ЕКОНОМІЧНОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ**

МОНОГРАФІЯ

Головні редактори:

Савчук Лариса Миколаївна, к.е.н., професор,
Бандоріна Лілія Миколаївна, к.е.н., доцент
Національна металургійна академія України

Відповідальна за випуск: Вишнякова І.В.,
к.е.н., доцент

Підписано до друку 28.10..2021р. Формат 60x84 1/16.

Друк цифровий. Ум. друк. арк. 21,85.

Тираж 100 пр. Зам. №. 149

Видавництво «Пороги»,
49000, м. Дніпро, пр-кт Дмитра Яворницького, 60.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 7 від 21.02.2000.

ISBN 978-617-518-409-7